

Ellen Mattson: Inträdestal i Svenska Akademien

Talare

Ellen Mattson
Författare

Datum

20 december 2019

Plats

Stora Börssalen

Omständigheter

Svenska Akademien avslutar arbetsåret genom att fira sin högtidsdag med en offentlig sammankomst i Börssalen den 20 december klockan 17. Gustaf III, som hade sinne för teater, har utfärdat noggranna scenanvisningar för ceremonin, vilka i allt väsentligt fortfarande följs. Vid sammankomsten 2019 valdes poeten Tua Forsström, författaren Ellen Mattson, författaren Anne Swärd och filosofen Åsa Wikforss, in i Akademien. Ellen Mattson efterträdde Jayne Svenungsson på stol nummer 9.

Den engelske poeten Philip Larkin fick i en intervju 1979 en fråga om sina läsvanor och svarade: ”Jag läser allt utom filosofi, teologi, ekonomi, sociologi, naturvetenskap eller sånt som har något med naturens under att göra, som har något med teknik att göra – har jag sagt politik? [...] I själva verket läser jag praktiskt taget bara romaner”. Slut citat.

Om jag fick den frågan skulle jag bli tvungen att svara på samma sätt, jag läser praktiskt taget bara romaner, men med tillägget att det känns som om romanerna innehåller allt det andra också, från naturen till politiken. Selma Lagerlöf har formulerat det på följande handfasta sätt: ”den sköna litteraturen är den bro, varpå allt möjligt köres in i hjärnan.”

Eftersom jag är en människa som läser nästan bara romaner och som skriver romaner och varken kan eller vill skriva något annat ska jag tala om just detta, romanens verklighet, fiktionens sanning, en sanning som jag tror på och en verklighet som för mig har samma grad av substans som den synliga, om än i en något annorlunda beskaffad dimension. I den är Anna Karenina lika verklig som jag, kanske ännu verkligare med tanke på att läsare levandegjort henne i 150 år och fortsätter att göra det. Jag ser romanen som en kunskapskälla och läsningen som ett sätt att förstå det som inte ens mycket omfattande faktasamlingar kan förklara. Nu diskuteras läsningen allt mer oroligt och då hör man det ibland sägas att oron är obefogad, eftersom berättandet alltid kommer att finnas även om läsandet försvinner, det flyttar bara in i nya medier. Men det är ett misstag att tro att romanen kan ersättas av rörliga bilder, av aldrig så många berättelser berättade vid aldrig så många digitala lägereldar, för litteratur handlar om språk och om språkets komplexitet, som gör det möjligt för läsaren

att röra sig inte bara i det horisontella planet utan också i det vertikala, ner genom alla de skikt som existerar samtidigt inom oss och inte bara längs en intrigs pilriktning mot ett bestämt mål. Litteraturen är ett mål i sig, ett obestämt sökande som inte vet vart det är på väg och en undersökning som alltid, när den sker på allvar, finner något oväntat, oväntat också för den som skriver. Det finns egentligen inga gränser för vad romanen förmår, rymmer, kan göra läsaren delaktig i.

Detta uppnås genom samarbete, ett arbete som utförs i lika mått på båda sidor och som inte alltid behöver vara behagligt. Thomas Mann skriver någonstans i sina dagböcker att prosa är sublimerad långtråkighet, och så kan det ju kännas ibland, inte minst när man läser Thomas Mann själv. Det finns partier i hans verk där man tar sig fram som genom torr och risig granskog, orden knastrar i munnen, de långa meningarna gör vägen svårframkomlig. Då strävar man på och snart kommer den stora gläntan där texten fylls med syre och läsaren med den, men det finns inga genvägar dit, just denna glänta när man bara genom just denna skog. En roman bestående av enbart risig granskog är fasansfull, men en roman av enbart öppna gläntor är meningslös, för det vi lätt glider igenom lämnar inga spår i oss. Spåren uppstår genom friktionen, det motstånd författaren kan känna i skrivandet och det arbete läsaren måste utföra i det vi kallar läsakten. Och det är friktionen som får brasan att brinna.

Författaren skriver och läsaren läser, så ser avtalet ut. Och när rätt läsare träffar rätt bok kan underverk ske som går utöver det som litteraturen också erbjuder, sådant som vila och verklighetsflykt. Det som händer då är väl snarare en flykt till verklighet, där vi lämnar vår egen och går in i en annan, en som vi inte kan få tillgång till på annat sätt. Romanen är en kraft som väcker liv i de döda, en tidsmaskin som förflyttar sin läsare, en flygande matta som rör sig också i det geografiska rummet. Den tar oss till platser vi inte kan nå på något annat sätt än genom denna kombination av andras skrift och vår egen inre bildskapande förmåga.

Därför är läsandet den märkligaste av verksamheter och språket den finaste skapelsen, detta att berättelser blir till tecken som bryts ner i våra läsande hjärnor och återuppstår inför våra läsande ögon i följder av scener där berättelsen än en gång spelas upp. Varje gång vi läser sker detta byggande och återuppstående, över hela världen uppväcks Anna Karenina gång på gång, lever sitt liv, går mot sin död. Romanens tid är alltid nu, det är nu Anna lägger sitt

huvud på rälsen, det är nu Agamemnon och Priamos förhandlar om en lösning på den trojanska konflikten för att förhindra den slakt som vi alla vet ska följa, jag vet det också när jag läser, men ändå befinner jag mig i läsningens ögonblick i deras 2 700 år gamla ögonblick där allt fortfarande står och väger. Det är nu jag tänker: Den här gången kanske det lyckas.

Innan jag började skriva sysslade jag nästan bara med musik, och det var i musiken jag lärde mig skriva. Det viktigaste rådet fick jag av min pianolärare när jag beklagade mig över en Beethovenosonata som jag hållit på med en hel termin och han sa: Det spelar ingen roll hur lång tid det tar, det är bara resultatet som räknas. Detta är något jag tänker på inte bara när högen av färdigskrivna sidor står i en absurd relation till den tid jag lagt ned utan också vid många andra tillfällen, det var ett råd för livet. Det är inte så stor skillnad mellan att skriva en roman och leva ett liv, här som där gäller det att ha omsorg om den lilla detaljen samtidigt som man har kursen ställd mot det mer avlägsna målet, här som där gäller att utan det målet, slutet, blir det hela meningslöst. En såpopera kan fortsätta i all oändlighet men romanen är lika obeveklig som biologin.

Och lika krävande. Mot den förrädiskt behagliga förenkling som är så skön att vila i ställer romanen tillvarons verkliga natur, mångskiktad som en Mahlersymfoni. Världen är inte svartvit, men den är inte heller som det brukar sägas grå, den är full av mycket starka klara färger som existerar sida vid sida, som står i kontrast till varandra och skapar färgkombinationer som ibland gör oss illamående. Romanen har plats för allt detta, den är en motkraft till förenklingen som inte står ut med det motsägelsefulla i människan, det obegripliga och obehagliga, liksom den är en motkraft till behovet av igenkänning, att bara vilja möta sig själv och sitt eget i det man läser. Romanen erbjuder något mer och större, att möta någon annan, att i någon mening bli någon annan. Det är därför jag betraktar den som en kunskapskälla, för när jag läser förmår jag överskrida mitt jags vanligtvis så trånga gränser, i en transcendens som jag funnit i läsningen och ingen annanstans.

Källa

<div><https://www.svenskaakademien.se/svenska-akademien/sammankomster/hogtidssammankomsten/2019/intradestal-av-ellen-mattson></div>

Taggar

2019, Inträddestal, Kvinna, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/ellen-mattson-intradestal-i-svenska-akademien>